

ספרים

הנמכרים

סטימצקי

גינת בר מאיר של עם עובד

ערות תמר מור סלע ידיעות ספרים

החברה הגאונה אלנה פרנטה הספרייה החדשה

הסיפור של מי שברחו ושל מי שנשארו אלנה פרנטה הספרייה החדשה

צומת ספרים

גינת בר מאיר של עם עובד

מאה ימים של אושר פאוסטו בריצי כנרת זמורה ביתן

ערות תמר מור סלע ידיעות ספרים

מכתב אחרון ופרידה ג'וג'ו מויס ידיעות ספרים

מההקשר ההיסטורי והפוליטי: זה לא מקרי שדווקא בתקופה כה סוערת נעשתה הכתיבה שלה רגישה וחשופה כל כך. כל עולמה – תרבות אירופה, ערכי הנאורות והקידמה – עמד אז בפני התמוטטות, ובייחוד בתרבויות הקרובות ביותר לליבה – רוסיה, גרמניה ואיטליה.

גולדברג הופכת בכל הירדוע לה, בכל הספרים והעיתונים הנקרים לידיה, תרה אחר נחמה. היא שואלת: האומנם שפלותם של ימים אלה גוררת למדרון גם את האמנות, "ולא בלבד את יצירות האמנים החיים אתנו אלא גם את האמנות מראשית תולדותיה"? או שמא דווקא מתוך השפל ניתן לעמוד על מהותה של השירה, של המוסיקה, שאינה מצויה בהרמוניות אלא דווקא "בחרדה הגדולה אשר יחרד לב האדם לפני המוות, בגעגועים האנושיים על מרגוע ועל מולדת – הרחוקים תמיד?" במאי 1940 היא שואלת: איך יהיה האדם בעידן תיד? מה יהיה גורלנו בתום הפורענות? "הרי אני חנו, הכותבים בימים האלה, נהיה ודאי אז 'הספרות שלפני המלחמה'... התייכח בכלל 'שיבה' באמנות? אנו הסופרים הפתאים ודמיונו הקטן – הלוא עיקר השאלה היא: מה יהיו החיים אחרי הזוועה הזאת". גולדברג לא מוצאת תשובות. זה טבען של הרהיטות בעיתון, שהן קצרות, ולא חייבות להיות חלק מטיעון שלם. הקריאה בהן ברצף חושפת את חרדה, את כאבה וצעקתה של מי שרואה את בבואתה, את עצמה ובשרה, על סף חורבן, של מי שנהפכה משגירה מקומית של תרבות אירופה לפליטה.

הרשימות הללו, האישיות והכואבות, מחליפות בפועל את היומן של גולדברג. בתקופות שבהן פירסמה רשימות בעיתון היא לא כתבה יומן. כשסופרים אירופאים מתחילים לפרסם את יומניהם האישיים היא מכנה זאת "אקסהיביציוניזם רוחני". אבל יומן ספרותי הוא עניין אחר: "יומן מקצועי הולך ונעשה הכרח, כל כמה שמתערפלים המושגים של התרבות בעולם". דווקא לנוכח קריסתו של עולמה התרבותי היא נאחזת בו במלוא כוחותיה, ושבה ומגלה את עומק חדירתו לנפשה, מחיה אותו מחדש בתוכה. אולי, היא שואלת, "בדרך הזאת [...] נגיע אל איחוי הקרעים? על כל פנים, ניסיון גלוי הוא – יומן לספרות". ■

לאה גולדברג – יומן ספרותי: מבחר רשימות עיתונות, 1928–1941, כרך ראשון; ספריית פועלים, 517 עמ'

צילום: משה מילר-לע"מ

האמנות היא צורך נפשי. לאה גולדברג עם הסופר האיטלקי איניאציו סילונו, ביריד הספרים בירושלים בשנות ה-60

במשטר הקומוניסטי ועוצם את עיניו מלראות את פשעי סטלין, ותמכה כיצד אינטלקטואלים בגרמניה ממשיכים לחיות תחת הנאציזם. כיצד, היא שואלת, אפשר להיות סופר אנושי ולהמשיך לחיות בגרמניה תחת הנאציזם? כיצד אפשר לשבת בברלין ולשתוק, לעצום עיניים, וליצור "אמנות אנושית"?

הקריאה בספר מסחררת בשפע שלה. הרשימות עולות על גדותיהן ציטוטים, דימויים והתייחסויות לקולנוע ולתיאטרון שהופכות את הערות השוריינים של העורכים חיוניות להתמצאות. אבל השפע אינו חגיגה של שמחה. אי אפשר לקרוא בו בנפדר

מעשנות ולועסות משהו... בלי צל מחשבה בעיניים, כפרות מעלות גרה". גולדברג אמנם אינה יוצאת דופן בחששה מתרבות ה"לבנט" (כלשוניה). לפחות, בשונה מאחרים בני דורה ותרבותה, היא מפגינה גם היכרות אינטימית עם ספרות ערבית ומוזרח-אסיאתית (מהדפילוסוף אפן ערבי למשורר הסיני טורפו).

ואולם עיקר כוחו של הספר הוא ברשימות המאוחרות יותר מהשנים 1935–1941, והן גם תופסות את רובן. זו התקופה הטעונה של תסיסת הנאציזם, הפשיזם והסטליניזם וראשית המלחמה. גולדברג יוצאת נגד הצביעות של השמאל האירופי, שתומך

ד"ר אריאל אוקסהורן | על "ספר שחושל בגיהנום"

מוסר ללא גבול

ספרו של סטיבן נדלר מבהיר עד כמה שפינוזה רלוונטי – לדתיים, לחילונים ולמתלבטים כאחד

קריאה בספרו של נדלר מבהירה כמה שפינוזה רלוונטי היום אף יותר מתמיד. מאז עידן הנאורות חלפו כ-250 שנה, אבל מאות מיליוני אנשים עדיין מאמינים ופועלים מתוך אמונה בכוח עליון, בגזירה ובשכר ועונש. כל עניינה של הדת האמיתית, אליבא דשפינוזה, הוא בהתנהגות מוסרית. אין משמעות במה מאמינים ומה חושבים – החשוב הוא לנהוג בצדק ולאהוב את הזולת. זהו מסר חיוני לעולמנו, שבו ציביליזציות מתנגשות עד זוב דם. נדלר משרטט את דמותו של שפינוזה כאדם שהוא מופת לתעוזה, לחשיבה מחוץ לקופסה ולדבקות בדעותיו – אפילו במחיר אישי כבד. המתלבט הדתי בן דורנו, החוזר בשאלה, החוזר בתשובה וגם החילוני המשתוקק לראות אל מעבר לפינה – ימצאו בספר זה עזרה רבה. ■

ספר שחושל בגיהנום – שפינוזה והולדת העידן החילוני / סטיבן נדלר; מאנגלית: אביעד שטיר; עליית הגג, 368 עמ'

הקונצנזוס זיעזע שפינוזה שאמר את מה שהחילוני המודרני רואה כמובן מאליה: שהתנ"ך לא נכתב על ידי האל אלא על ידי בני אדם ושהוא אנתרופולוגיה מקוטעת שאינה ערוכה היטב, שהסקסטים הליטורגיים הם חסרי משמעות, שאין ניסים ואין השגחה עליונה – ומכאן, שאין טעם בתפילה, ואין צורך במסד הדתי על רבניו וכמרי.

אבל אסור בשום אופן לראות את שפינוזה כא-תיאיסט הדומה לאסטרונם פייר סימון לפלס, שכאשר נשאל על ידי נפוליאון מדוע לא הוכיח כלל את אלוהים בספריו – ענה: "אין לי צורך בהיפותזה זו". שפינוזה כלל את האלוהים בעולמו, ואף נעלב כאשר הטיחו בפניו שהוא כופר. פרופ' סטיבן נדלר, מומחה לפילוסופיה של המאה ה-17, ניחן בכישרון נדיר להסביר דברים מסובכים בלשון פשוטה, ומכינס אותנו למבואה של עולם המושגים של שפינוזה. ליקום כולו קרא שפינוזה "אלוהים", שהוא הטבע. ומכיוון שהאלוהים והטבע זהים, הרי ככל שנרד יותר על הטבע נתקרב יותר לאושר השופע מהכרת האל.

שנת 1670 פירסם באמסטרדם ברוך שפינוזה בן ה-38 את "מאמר תיאולוגי מדיני", ומייד זכה לקיתונות של שופכין. נכבדי הכנסיה תיארו את הספר כ"נתעב ומעורר פלצות", ואת שפינוזה כ"משתף פעולה עם השטן", ודרשו ש"הספר ייקבר לנצח בתהום הנשייה".

בגלל דעותיו הטילה הקהילה היהודית-פורטוגזית לית על שפינוזה את העונש החמור ביותר – חרם. כתב החרם, שמעולם לא הותר, היה הקיצוני ביותר שהוצא אי פעם: "ארור יהיה ביום, וארור בלילה. ארור יהיה בשוכבו וארור בקומו. ארור בצאתו וארור בבואו". אוריאל ד'אקוסטה, שקדם לשפינוזה, הביע דעות דומות, והחרם אך נשבר והודה ב"שגאותיו". החרם עליו הוסר לאחר שהוכה 39 מלקות, ולאחר שהושכב על מפתח בית הכנסת, והקהל היוצא דרך עליו. מה אמרו וכתבו השניים שעורר זעם כה רב? אירופה היתה שסועה ממלחמות הדת בין קתולים ופרוטסטנטים, אבל כולם, לרבות היהודים, הסכימו ש"בני בלי אל" מקומם בגיהנום. את

טורף המים הגדול / אילה בן-לולו

ליל שבת.

טורף המים הגדול חוצה את המרחב המסחרי.

פיו מתפתל כמו נהר,

ניכיו ארפים,

בגדיו מרפפים בקדם.

חתולים מיללים.

ליל שבת במרחב המסחרי – ילדה קטנה אוכלת פיצה ושותה קוקה-קולה עם חבריה.

בין פעלי הדם החם

על פני היבשה –

אב וכת נהגים פשני זרים.

מתוך "טעם הבת" (אפיק)